

United Nations Development Programme
Suriname

**UNITED NATIONS
DECLARATION
ON THE RIGHTS OF
INDIGENOUS PEOPLES**

TRANSLATION INTO CARIB (KARINA) LANGUAGE

Picture from Photographers Direct Com

**United Nations Development Programme
Suriname**

Disclosure – This translation was commissioned by UNDP Suriname with the support of Regional Indigenous Initiative of Regional Bureau for Latin America and the Caribbean, as a means of disseminating the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. This is not an official translation and should not be used as such. The terminology used in the translation is that of the translator and does not necessarily represent that of the United Nations, including UNDP, or their Member States. This translation has been supervised and verified by the Association of Indigenous Village Leaders in Suriname (VIDS) in the year 2010. VIDS continues revising the translation that will be updated with further improvements.

UNDP is the UN's global development network, advocating for change and connecting countries to knowledge, experience and resources to help people build a better life. We are on the ground in 166 countries, working with them on their own solutions to global and national development challenges. As they develop local capacity, they draw on the people of UNDP and our wide range of partners.

World leaders have pledged to achieve the Millennium Development Goals, including the overarching goal of cutting poverty in half by 2015. **UNDP's** network links and coordinates global and national efforts to reach these Goals. Our focus is helping countries build and share solutions to the challenges of:

- Democratic Governance
- Poverty Reduction
- Crisis Prevention and Recovery
- Energy and Environment
- HIV/AIDS

UNDP helps developing countries attract and use aid effectively. In all our activities, we encourage the protection of human rights and the empowerment of women.

Moro V.N. ne'popo auranano

Morokon potonon aitokon wopory'san(V.N.) nukupory, mo'karon(tapiwaran) koromo tywaitoponamon poritory poko.

Moro poto'su auranano a'moto'po.

Morokon potonon aitokon 'wa taurangon o'win topo'po man. Moro V.N. kynamyikanon morokon imero'san kapyry ipororo morokon potonon aitokon 'wa.

Kynuku'pojan mo'karon tapiwaran wairykon asewara, pa'poro mo'karon amykon terapa aitokon ponokon maro, asewara iporitorykon wairy enapa. Typoritoke mandon amy me terapa enapa tywairykon poko. Pa'poro 'ne kari'na irombo asewara kapyn man. Amykon terapa kari'na 'wa ukutyry man amy me terapa tapiwaran wairykon.

Ero nono kupo kuty'panen roten kari'na man, omenano enapa. Mo'karon tapiwaran tamerykon maro ero nono wano me amy ainananombo y'jaton enapa ikuramary poko. Moro omenano kurama'po pa'poro kari'na wano me man.

Kunuku'pojan enapa amy pairo kari'na amy ta'sakary kopo irupa, kawo enapa, e'i'pa iwairy. Amy wykary jako moro wara pa'poro ja'wan me kysepota'ton. Amy pairo kari'na amy terapa ta'sakary kopo e'i'pa man, noky me iwairy poko, oty amyikary poko, emery poko, otypan aitopo wyino iwopy'po poko pai.

Tapiwaran yrykon kapyn man uku'pa. Tapiwaran poko ja'wan me aino kapyn man, tapiwaran me iwairykon poko. Typoritoke mandon, irombo akima'pa moro typoritorykon akuru man iwaine.

Tapiwaran ja'wan me tona mandon uwapo, amykon terapa kari'na 'wa. Amykon terapa karina 'waine inonorykonymba, amandopo upitokon i'waine tipina man. Iwara irupyn me uwaponaka itopa tywaije mandon moro i'se tywairykon wara.

Kawo imero morokon iporitorykon, emerykon apyiry man. Morokon iporitorykon neka'tu rapa morokon inonorykon poko, emandokon poko, amandopo upitokon i'waine poko enapa.

Amykonymba tapiwaran 'wa uwapo Potonon aitokon maro taurangon topo'po man tainaporykon yry ke. Eronon auranano epo'posan, amykon terapa kareta pai, o'e moro tapiwaran poritory meropo apyiry man kawo. Eronon ero wara ikapy'san auranano tapiwaran pokoine, emery enapa man ero nono emery wano me. Eronon ro Potonon aitokon emaminanopory taro man irupyn me mo'karon tapiwaran maroine.

Tapiwaran aseke tywone'potokon kapyry taro mandon, uwaponaka tytytoko'me. Tywowomarykon taro enapa mandon moro uku'pa tyrykon poko, tutamirikon poko enapa.

Amypo'po morokon uwaponaka aitopo aroto'me tykapymyngon otykon, mo'karon tapiwaran akimanon. Irokero aseke morokon poko tuworo iwairykon man, imengary enapa i'waine man pa'poro oty wutory

irupa, moro'pangon oty wokapyry jako tywaitokon ta. Moro wara moropangon oty moro uwaponaka itorykon poko epanopyrykon taro man, inisanorykon wara ro.

Morokon inukutyrykon, emerykon maro uwaponaka oty wytory epatomanon. Morokon enapa irupa man moro aitopo apyitome sara'me.

Poto'su aitopo 'wa warinu pokonokon emokyry kapyn tapiwaran emandokon 'wa, moro po jopoto me iwosiambatoko'me. Poto'su aitopo 'wa mo'karon warinu pokonokon komary rapa man, iwara sara'me aino, uwapo naka tono woto'me neka'tu rapa, irombo pa'poro kari'na waito'me asewa.

Tapiwaran ' waine tomorykon maro aseke tymakon tuwaromarykon man, emeparykon enapa man tynisanorykon wara ro, moro ero nono kupo yry'po pitani poritory 'wa tywopotyrykon ta.

Tymero man morokon potonon okapy'san auranano ta , mo'karon tapiwaran eko'sa aseke iwotundymatokon wairy. Aseke tynisanory kapyry i'wa man. Ero tymero man moro V.N. ta imeropo nono emery ta, moro pa'poro aitokon nepo'popo auranano ta moro amandopo epoto'po poko, asewa emamyrykon poko, emerykon poko, moro pa'poro aitokon nepo'popo auranano ta morokon kari'na poritory poko, moro onewara tywaitokon undymary poko, moro aitopo Wenen po yry'po auranano ta, moro Wenen po oka'tonon mero'san. Morokon ta ro tymero man, poto'me imero iwairy kari'na eko'sa porito wairy aseke tywotundymato'me. Irokero pa'poro kari'na akoto'pa man, aseke onewara tywaitokon undymary ene'tome i'waine. Akoto'pa enapa mandon aseke emaminatoko'me uwaponaka itotoko'me.

Ero V.N. nikapy'po auranano mo'karon tapiwaran poko, akuru kapyn man amy kari'na wotapyimanga'po ako'toto'me moro aseke tynisanorykon me tywotundymatokon poko iwomumatoko'me.

Morokon tapiwaran poritory apyiry jako kawo, mo'karon tapiwaran sara'me tamamyrykon taro mandon morokon potonon aitokon maro irombo pa'poro kari'na asewara kynaitaton.

Potonon aitokon 'wa morokon potonon auranano ta tyka'san kapyry man, mo'karon tapiwaran eta'kaine. Ipororo ikapyry i'waine man, kari'na poritory poko neka'tu rapa itory jako. Mo'karon tapiwaran maroine emaminarykon man erokon okapy'san auranano kapyry jako.

Moro V.N. wairy man tuwaro, moro tapiwaran poritory apyito'me kawo.

Ero okapy'po auranano ro moro kawo tapiwaran poritory apyiry poritomatan. Irombo moro V.N. 'wa pyi'me kopore oty kato'me mo'karon tapiwaran 'wa.

Tapiwaran eko'saine porito man pa'poro morokon karina poritory apyiry poko, amykon terapa kari'na waraine enapa. Asewara mandon amykon terapa maro. Tapiwaran eko'saine o'win porito man, pa'poro

i'wanokon me man. Erokon irupa man i'waine mo'jaro iwaitoko'me , irupa emandoko'me, uwaponaka itotoko'me enapa.

Mo'karon tapiwaran emamyrykon asewara e'i'pa man, morokon tamandokon wara ro amy me terapa kynemaijaton, morokon aitokon wara ro. Morokon poko onumengano man tapiwaran poko auranano jako.

Pa'poro ero wara tyka'po wyino, moro V.N. kyngano pa'poro aitokon 'wa, erokon ikapy'san auranano, tyka'tokonymbo apyiry morokon tapiwaran poritorykon apyito'me kawo. Morokon kyny'san morokon imero'san ikatokonymbo poko:

Artikel1

Morokon kari'na poritorykon pa'poro kari'na 'wanome man, pa'poro tymonge amandonon 'wa enapa. Pa'poro tapiwaran , tymonge amandonon tapiwaran eko'saine porito man moro pa'poro kari'na 'wano porito poko. Porito enapa eko'saine moro akima'pa pa'poro tynisanorykon kato'me i'waine. Morokon kari'na poritory tymero man moro V.N. nimeropopo nono emery ta, moro ero nono kupo tapiwaran poko epo'popo auranano ta , moro pa'poro potonon aitokon nepo'popo'san kari'na poko auranano ta enapa.

Artikel2

Tymonge amandonon tapiwaran, typo aitonon tapiwaran asewara mandon pa'poro amykon terapa kari'na maroine. Amy me terapa enerykon kapyn man, tapiwaran me iwairykon poko.

Artikel3

Tymonge amandonon tapiwaran typoritoke mandon tynisanorykon mero tamamyrykon poko. Aseke typokoine auranano apyiry taro mandon. Aseke enery i'waine man onewara aitopo undymary man tywaine. Aseke ikarykon man otypan uwaponaka to'topo 'se tywairykon.

Artikel4

Tapiwaran 'wa tynisanorykon wara ro auranano apyiry man, aseke tynisanorykon ro yry man i'waine tyjopotorykon me. Amykon terapa wopyry kapyn man o'to iwairykon ekari'se. Aseke oma, pyrata upiry iwaine man aseke tundymanon epemato'me.

Artikel5

Tapiwaran ' waine aseke tynisanorykon tywone'potokon awongary man, moro onewara aitopo undymary poko, tamerykon poko, pyrarata poko, asewa amano poko, amano kuramary poko, ja'wan me oty wytopoto. I'se ta'taine te, mo'karon tapiwaran amykon terapa maro asewara aitopo undymary , amano upitopo, omenano poko tywairy taro mandon moro tamandokon poto'su aitopo ta.

Artikel6

Pa'poro tapiwaran eko'sa amy emandopo aitopo wairy man.

Artikel7

1.Tapiwaran typoritoke mandon tamamyrykon poko, typo roten iwe'toine to'no kapyn man, ejurukon kapyn man. Akima'pa enapa iwairykon man, irombo ajomarykon man moro emandokon poto'su aitopo tano jopoto 'wa.

2.Tapiwaran wairykon man amy me terapa, mo'karon amykon terapa kari'na wyino. Tynisanorykon me akima'pa emamyrykon man, etyka'pa amykon terapa kari'na pokoine. Iwrykarykon kapyn man. Imakonymbo pinary kapyn man iwiyoino.

Artikel8

1. Tymonge amandonon tapiwaran, typo aitonon tapiwaran eko'saine aseke emerykon wairy man. Iwrykarykon kapyn man amy terapa omenano apyito'me.

2. Potonon aitokon undykon 'wa enery man ja'wangon otykon okapy'pa iwairy, mo'karon tapiwaran maroine, erokon:

a. Amykon terapa kari'na 'wa morokon tapiwaran emerykon pinary kapyn man, anymary kapyn enapa man. Tapiwaran 'waine morokon tamerykon apyiry man mo'jaro.

b. Amykon terapa kari'na 'waine tapiwaran yinonorykon, amandopo upitokon i'waine, emandokon aitokon pinary kapyn man.

c. Iwrykarykon kapyn man iwomi'matoko' me.

d. Iwrykarykon kapyn man amykon terapa kari'na maroine emandoko'me.

e. Amykon terapa kari'na ekonbary kapyn man tapiwaran pokoine, irombo onapi ekari tyry kapyn man ipokoine. Ja'wan me ekarityrykon kapyn man, po'po enapa.

Artikel9

Amy typo amandototo tapiwaran, tymonge amandonon tapaiwaran amykon terapa ta'sakarykon emandopo'po tamamyrykon taro mandon. Ja'wan me enarykon kapyn man moropan aitopo po emamyrykon poko, mo'kopan kari'na me iwairy poko pai.

Artikel 10

Tapiwaran wrykarykon kapyn man tamandokonymbo wyino iwomimatoko'me. Imomarykon kapyn man. Irombo iwomimarykon man jako 'se'me, aseke i'se iwairykon man, moro oma yry enapa man

i'waine aseke. Oma yry man i'waine, irupyn me imero ukuty'po mero ty'waine ipororo tywomimarykon 'se tywairykon. Pa'poro oty ekarityyry i'waine man moro omimano poko, iwara mo'karon tapiwaran 'wa irupyn me ukuto'me. Irombo mero te kunukuta'ton ipororo tywomimarykon 'se tywairykon pai, uwa pai. Pyimeke iwonomengarykon man, moro ikapyry uwapo ty'waine. Irombo iwomimarykon jako, amy irupyn aitopo apyiry man i'waine, amykon terapa i'se iwaitokon otykon enapa. Irombo irupa a'ta tyweramarykon taro rapa iwairykon man moro tywaitokonymbbo 'wa.

Artikel 11

1. Tapiwaran 'waine tone me tamerykon apyiry man. Uwa'ponokonymbbo otykon kapyry taro rapa mandon, moro tamerykon poritomary taro rapa mandon , uwa'ponokonymbbo aitokon pai, tynakurukon otykon, tynimero'san, tynika'py'san otykon, tuwarykon, tywarerykon, tynekarity'san auranano, tynukutyrykon otykon, imero'san kareta.

2. Amykon otyrykonymbbo aro'saton, i'sepa iwairykon rato , morokon enepyyry rapa man. Potonon aitokon undykon wowomary man apyitoko'me rapa iwaine.

Artikel 12

1. Tapiwaran 'waine akima'pa, tone me enapa tamerykon kapyry man, irombo ty'makon emepary enapa i'waine man tamerykon poko. Morokon tamerykon ka'topo aitopo wairy man eko'saine. Amy terapa aitopo po i'maty'san, ta'sakarykon jamyngonymbbo enepyyry taro iwairykon man aseke tamandokon 'wa.

2. Potonon aitokon mo'karon tapiwaran epanotaton morokon tamerykon enepotopo otykon apyitoko'me rapa i'waine, mo'karon iromy'san a'sakarykonymbbo jamyngonymbbo apyito'me enapa.

Artikel 13

1. Tapiwaran 'waine tynekarity'san auranano, taurangon, tywonumengarykon, onewara uwapo oty mero'po ty'waine akuru rapa man, iporitomary rapa man. Tynukutyrykon oty ekarityyry man i'waine ty'makon 'wa, ty'pajan 'wa enapa. Aseke taurangon ta amandokon aitokon etyntyry man i'waine, aitokon, ta'sakarykon enapa.

2. Morokon potonon aitokon undymanon 'wa mo'karon tapiwaran epanopyry man morokon ka'tome i'waine. Eney enapa i'waine man irupyn me moro aitopo undymary poko iwo'mepatoko'me, iwotandymotoko'me enapa aitopo undymary poko. Eney enapa i'waine man, pa'poro oty uku'tome irupyn me mo'karon tapiwaran 'wa, aurango taka yry maro pai.

Artikel 14

1. Tapiwaran eko'saine porito man aseke tamerykon me omepano yry poko. Moro omepano yry taro mandon aseke taurangon ta. Aseke tamamyrykon emery me omepano yry taro enapa mandon.
2. Tapiwaran y'makon eko'saine porito man omepano apyiry moro potosu aitopo nyry wyino, amy me terapa tanarykon ta kapyn, uku'pa iwairykon kapyn man.
3. Moro aitopo undy kynowoma'tan, mo'karon tapiwaran y'makon 'wa omepano apyito'me. Moro emandokon ta rory'po mo'karon pitanikon emamy'pa a'taine, omepano apyiry i'waine man. Amy oma a'ta, mo'karon tapiwaran i'se a'taine pai, moro omepano wytory man aseke aurangon ta.

Artikel 15

1. Tapiwaran emerykon, moro uwapo emamyrykon ta okapy'san apyiry enapa man kawo. Moro oty 'se iwairykon apyiry enapa man kawo. Amy oty ekarityry jako moro aitopo ponokon kari'na 'wa , ero auranano mo'karon tapiwaran poko wokarityry enapa man, moro omepano ta enapa.
2. Moro aitopo undy wowomary man, mo'karon amykon terapa kari'na 'wa mo'karon tapiwaran ukuty'me irupyn me, irombo asewa irupa iwaitoko'me. Tapiwaran enarykon man asewara amykon terapa kari'na maroine. Ja'wan me onumengano kapyn man ipokoine.

Artikel 16

1. Tapiwaran eko'saine aseke auranano pakato'po, oty ene'potopo, o'ka mero'po wairy man aseke aurangon ta.
2. Potosu aitopo undykon'wa oka mero'po ta, oty ene'potopo ta, auranano pakatopo ta irupyn me mo'karon tapiwaran poko enepory man.

Artikel 17

1. Pa'poro tapiwaran, amykon terapa karina eko'saine porito man morokon pa'poro ero nono kuponokon aitokon ne'popo'san auranano poko, moro onewara amaminano, amaminatopo poko enapa.
2. Potonon aitokon 'wa enery man mo'karon tapiwaran y'makon ja'wan aminano anikapy'pa iwairykon ,moro ja'wan me i'wanokon me man iro, anari me aitoto amaminano pai iwanokon me.

3. Tapiwaran, mo'karon aitopo undy wano me kynemaminaton iro, amy jopoto ekataka pai, enarykon man irupa amykon terapa wara enapa. Ja'wan me enarykon kapyn man. Moro epematokon wairy kapyn man po'po, mo'karon amykon terapa kari'na wyino.

Artikel 18

Aitopo undy amy oty kapyry 'se a'ta, amaminano pai, mo'karon tapiwaran akimanamon me, taurangon eta'pory enapa i'waine man auranano epo'poto'me. Iratoine oty kapyry kapyn iwaitokon po. Aseke ta'sakarykon emokyrykon i'waine man morokon auranano taka. Aseke mo'jaro iwosene'potokon wairy man aurangon me.

Artikel 19

Aitopo undy amy oty kapyry 'se a'ta, amaminano pai, mo'karon tapiwaran akimanamon me, mo'karon tapiwaran 'wa neka'tu irupa epory momokyry i'wa man. Moro oma yry uwapo te irupyn neka'tu ukutyry i'waine man irupa eporykon ty'waine. Pa'poro oty ekarityry man l'waine, uku'tome oty me iwairy mo'karon tapiwaran 'waine. Irombo mero te kynukuta'ton i'se, i'se'pa tywairykon pai. Irombo amy oma apyiry i'waine man irupyn me tywonomengatokon me.

Artikel 20

1. Tapiwaran eko'saine aseke iwosene'potokon wairy man, aseke iwontundymarykon man, irombo aseke tamerykon me auranano e'popory i'waine man. Aseke tamerykon me enapa pyrata upiry i'waine man. Moro wara aseke tywekyrytorykon taro mandon, aseke enapa tpyratarykon epory taro mandon.

2. Amy po ja'wan me imero mo'karon tapiwaran tona mandon, iwara aseke tywekyrytorykon upijaton noro, irombo morokon amandopo upitokon waty noro man eko'saine. Moro jako ipetaka'me pa'poro inisanorykon yry man mo'karon tapiwaran 'wanokon me, iwara irupa emandoko' me.

Artikel 21

Tapiwaran eko'saine porito man uwaponaka tytorykon poko, irombo amy me terapa enarykon kapyn man, mo'karon a'sakarykon wyino. Asewara oma epory man i'waine amykon terapa kari'na maroine, erokon otykon poko: omepano, amaminano, auto, ijetuma aino, uwapoto'san pyratary, pitani pyratary enapa, amykon noro aitopo nyry otykon.

2. Potonon aitokon emaminarykon man ipororo, mo'karon tapiwaran 'waine kurangon oma epoto'me, irombo uwaponaka tytotoko'me. Mo'karon uwapoto'san, worijan, pytonon/amyijanon, pitanikon, turupyngon eko'saine aitoto porito poko neka'tu rapa tuwaro iwairykon man.

Artikel 22

1. Morokon Potonon aitokon 'wa erokon epo'po'san auranano kapyry jako, tywonumengarykon arory i'waine man mo'karon uwapoto'san, worijan, pytonon/amyijanon, pitanikon, turupyngon eko'saine aitoto porito poko.

2. Moro aitopo undy wairy man tuwaro mo'karon tapiwaran worijatonton, i'makon anena'pa ja'wan me iwaitokon me, irombo moro Aitopo undy 'wa aijomatoko'me.

Artikel 23

Tapiwaran 'wa aseke ekarityrykon man otypan uwapo naka tono 'se tywairykon. Amykon terapa kari'na amy oty kapyry 'se a'taine mo'karon tapiwaran 'waine, aseke mo'karon tapiwaran wairy enapa man moro po auranano epo'poto'me, irombo aseke ekarito'me onewara i'se tywairykon. Irombo morokon ikapy'san auranano kapyry jako, mo'karon tapiwaran 'wa aseke epatomarykon man, irombo morokon iwonepotokon 'wa aseke morokon o'katonon amaminano kapyry man.

Artikel 24

1. Tapiwaran eko'saine aseke apiwano wairy man, aseke tamerykon me jetunbangon epinopyry man i'waine. Morokon apiwano me inikapyrykon itupu, tonomyn, topu enery man irupa. Tapiwaran eko'saine porito man pa'poro amykon terapa kari'na wara enapa opinono apyiry poko, moro aitopo undy 'wa tanerykon poko enapa pa'poro amykon terapa kari'na wara enapa. Asewara enarykon man.

2. Tapiwaran 'waine amykon terapa wara opinono apyiry man. Potonon aitokon wowomarykon man irupyn opinono poko.

Artikel 25

Tapiwaran 'waine inonorykon, emandokon, itunarykon, amandopo upitokon, amy poto'su oty moro man. Amy typo yry'po omenano maro imero morokon tynonorykon, tytunarykon, amandopo upitokon enejaton, penaro terapa irombo morokon inonorykon man. Penaro terapa morokon nono, tuna akujaton. Morokon maro ro tywairykon 'se mandon. Irombo morokon tynonorykon 'wa tynaporykon ekarityry enapa i'waine mo'karon ty'makon, typajan 'waine.

Artikel 26

1. Tapiwaran eko'saine porito man morokon penarombo terapa tynapoi'san, tynaku'san tynonorykon, tamandokon, amandopo upitokon poko.

2. Morokon penaro terapa tapiwaran emandokon, inakurukon nono, i'wanokon morokon man. Totyrykon me apyiry i'waine man, akuru man i'waine, asemenoro ikuramary i'waine man, irombo o'to yry man ekarityry man i'waine.

3. Moro emandokon aitopo emery mero'po ta, morokon nono, amandopo upitokon wairy tapiwaran otyrykon me. Moro kapyry jako ty'waine morokon tapiwaran emerykon apyiry man i'waine kawo, irombo iwopotyrykon man onewara mo'karon tapiwaran 'waine morokon tynonorykon akuru. Tuwaro iwairykon man amykon terapa kari'na morokon nono, amandopo upitokon anapoi'pa iwaitoko'me, mo'karon tapiwaran i'sepa a'taine.

Artikel 27

Amy auranano wokapyry jako tapiwaran emandokon poko, irupyn me auranano apyiry man. Tapiwaran wairykon enapa man moro auranano ta. Moro wokapyry man morokon emandokon ukurukon jako moro omenano meropo ta. Potonon aitokon 'wa morokon enery man.

Artikel 28

1. Mo'karon tapiwaran ynonorymbo pina'poto, amykon terapa kari'na wytopo pai moro inonorykon tupo naka, aitopo undy 'wa inononorykonymbbo yry'poto amykon terapa 'wa, mo'karon tywaitoponamon i'se'pa iwairy 'se'me, irombo oma anyry'pa iwe'i'sando, morokon tynonorykon apyiry rapa i'waine man. Irombo anapoi'pa iwe'i'sando, amy terapa oty yry man ipetaka'me.

2. Ipetakamary jako ipetaka'me amy terapa nono, amandopo upitokon apyiry i'waine man. Morokon wairy man morokon koromonokonymbo wara enapa, potome, irupa. Pyrata, amy terapa oty apyiry pai man i'waine, i'se ta'taine.

Artikel 29

1. Tapiwaran emandokon wairy man sara'me, anyky anyry'pa. Morokon amandopo upitokon i'waine ajomary man. Potonon aitokon 'wa epanopoyrykon man moro emandokon waito'me sara'me, anyky anyry'pa, akyma'me e'i'pa.

2. Potonon aitokon 'wa enery man anarikon otykon ema'pa iwairy nono tupo, tuna taka pai, mo'karon tapiwaran i'se'pa a'taine.

3. Mo'karon tapiwaran anyko'poto moropangon otykon 'wa, morokon potonon aitokon wowomary man epinopyrykon poko rapa.

Artikel 30

1. Typoroten warinu pokonokon wopyry kapyn man tapiwaran emandokon 'wa. Aseke iwoturupo'sando te moro ita emandokon poto'su aitopo ajomato'me pai, moro jako te warinu pokonokon wopyrykon man.

2. Warinu pokonokon wopyrykon jako tapiwaran emandokon 'wa, morokon Potonon aitokon woturuporykon na'nen man mo'karon tapiwaran'waine. Irupyn me auranano kapyry man i'waine imaroine.

Artikel 31

1. Mo'karon tapiwaran emerykon, morokon penato inukutyrykon, apiwano, ikaretarykon, inimeropoty'san, inekarity'san, ijasiambatokon kuramary man. Amykon roten 'wa akurukon kapyn man. Arory kapyn pai man, inukutyrykon me pai ikapyry kapyn man amy terapa . Amy pairo tapiwaran jamyn pisi'po arory kapyn man inisetonorykon me, eneto'me oty wairy ita.

2. Potonon aitokon 'wa tapiwaran maroine ero ako'tory man.

Artikel 32

1. Tapiwaran 'waine aseke ekarityry man onewara uwapo naka tytorykon 'se tywairykon, oty kapyry 'se tywairykon tyinonorykon maro, amandopo upitokon maro enapa.

2. Potonon aitokon woturuporykon irupyn me man, mo'karon tapiwaran 'waine amy oty kapyry'se ta'taine emandokon ta, amy oty kapyry 'se ta'taine pai morokon amandokon upitopo ke.

Mo'karon tapiwaran 'wa oma yrykon man, ipororo irupa eporykon jako ty'waine o'to mo'ko Poto'su aitopo undy tywairy 'se iwairy moro tamandokon ta. Oty kapyry 'se tywairykon ekarityry man i'waine irupyn me, mo'karon tapiwaran 'wa, uku'tome i'waine. Irombo pyimeke iwonomengatokon yry man i'waine, taurangon epo'potome i'waine. Moro wara man, mo'ko Poto'su aitopo undy oty kapyry 'se a'ta moro amandopo upitopo ke, morokon tapiwaran tunarykon ta pai.

3. Amy po'po moropangon amaminano ja'wan me man moro amandopo 'wanome, morokon tapiwaran emerykon 'wanome pai, uwapo naka tono 'wanome pai, moro asewa tapiwaran emamyry 'wanome pai. Moro wara a'ta, mo'ko Poto'su aitopo undy wowomary man, morokon o'tonon otykon itoponenen mo'karon tapiwaran anakima'pa iwaito'me. Epemarykon enapa man morokon poko.

Artikel 33

1. Tapiwaran 'waine aseke ekarityry man onewara tamamyrykon 'se tywairykon, onewara tamerykon wairy enapa. Aseke tamerykon me enapa ekarityry i'waine man noky wairy toko'saine, noky

toko'sanokon me e'ipa iwairy pai. Moro maro enapa te poto'su aitopo tano me iwairykon man, irokero pa'poro porito eko'saine man, pa'poro mo'karon amykon terapa kari'na napyiry apyiry poko, moko Poto'su aitopo undyma'nen wyino.

2.Tapiwaran 'waine aseke tamerykon me oty kapyry man, tywosene'potoko'me, onewara tywotundymarykon enapa. Aseke ikarykon man noky wotandymory morokon tywosene'potokon ta.

Artikel 34

Tapiwaran eko'saine aseke iwosene'potokon wairy man, aseke emerykon enapa, emamyrykon emerykon enapa, taurangon e'popotoko'me , ta'sakarykon 'wa areku apo'i'sando, amy 'wa ja'wan oty kapyn poto pai. Morokon ero nono tupono me imero'san kari'na poritory poko enapa te iwopotyrykon man.

Artikel 35

Tapiwaran 'waine aseke, onewara oty wokato'po, kapyry man tywotundymarykon.

Artikel 36

1.Amy po'po tapiwaran a'sakarykon amy terapa aitopo po kynemajaton. 'Se'me te mo'karon moro wara amandonon tomorykon maro, typawanarykon maro pai ase'wa iwairykon man, ase'wa emaminarykon man, morokon tamerykon poko pai, uwapo naka tywotundymarykon poko pai.

2.Morokon potonon aitokon 'waine moro wara yry man, mo'karon amy terapa aitopo po amandonon tynukutyrykon, tomorykon maro pai ase'wa iwaitoko'me.

Artikel 37

1.Amykonymbo tapiwaran 'waine uwapo auranano topo'po man, tainaporykon i'waine tyje man Potonon aitokon maro kareta tupo, amykon terapa aitokon undymanon maro pai. Eronon epo'po'san auranano, ase'wa ikapy'san auranano apyiry man kawo irombo amy terapa oty yry kapyn man, morokon okapy'san auranano amboto'me.

2.Tauro kapynman morokon uwapo okapy'san auranano wairy aku'pa noro, uwa noro iwairy pai.

Artikel 38

Potonon aitokon wowomarykon man, omenano kapyry enapa i'waine man, iwara moro oka'py'po auranano mo'karon tapiwaran poko, wokato'me irupyn me.

Artikel 39

Potonon aitokon 'waine tapiwaran epanopyrykon man pyrata poko, omepa'san maro enapa, iwara tapiwaran wowomato'me enapa aseke morokon kareta ta imero'san typoritorykon u'kuto'me. Aseke enapa tapiwaran tywoturu'porykon taro mandon tapanotokon me amykon terapa aitokon 'wa, potonon one'potokon me yry'san 'wa enapa.

Artikel 40

Tupi me waty mo'karon tapiwaran wytory wairy man mo'ko iromboro auranano y'nen 'wa, amy o'to ikatopombo 'se ta'taine, amy areku a'ta pai moro aitopo undymatopo maro, amykon terapa kari'na maro pai, moro aitopo undyma'nen 'wa, amy terapa 'wa pai amy tato'ke ineporykon oty kapyn poto pai. Mo'ko iromboro auranano y'nen wopotyry man morokon imero'san auranano 'wa, mo'karon tapiwaran emerykon 'wa, morokon potono'me imero'san kareta enapa, mo'karon ero nono kuponokon kari'na poritory poko.

Artikel 41

Morokon V.N. ene'ponamon 'wa epanopyrykon man pyrata poko, omepa'san upiry poko enapa ekatakaine, iwara pa'poro ero uku'poto ta imero'po wokato'me irupa. Morokon V.N. 'wa enery man , mo'karon tapiwaran wairy mondo, auranano wokapyry jako moro V.N. ta, akimanamon me auranano a'ta.

Artikel 42

Morokon V.N. 'wa, morokon tane'ponamon maro, pa'poro morokon tywotaripatokon maro, moro tapiwaran poko to'toto me iwotaripapy'po, pa'poro amykon terapa aitokon 'wa moro V.N. maro atandymo'san 'wa enery man moro imero'po auranano wokapyry irupa, pa'poro kari'na 'wa moro wara ro apyiry enapa.

Artikel 43

Ipororo morokon e'popo'san imero'san auranano wokapyry man. Ero irombo moro kowaroko ikapy'po roten ero man, ero kopo te man. Moro wara iwairy man, iwara mo'karon ero nono tupo amandonon tapiwaran waitoko' me mo'jaro, irupa emandokon me, irupa iwota'potokon me enapa.

Artikel 44

Pa'poro ero okapy'po auranano, mo'karon tapiwaran wokaryjan, woryijan 'wanome man.

Artikel 45

Otonon man sirikon ta pai amykon noro porito apyitaton. Ero imero'po akuru kapyn irombo man moro jako morokon porito anapo'i'pa mo'karon tapiwaran waito'me.

Artikel 46

1.Ero imero'po akuru kapyn man amy ja'wan oty kato'me moro V.N. 'wanome, moro V.N. utu'kanen me pai. Akuru kapyn enapa man moro aitopo a'sakato'me, irombo amy asery aitopo kato'me.

2.Pa'poro kari'na asewara man, tapiwaran me e'i'non apyirykon enapa man kawo. Amy paio oty enurimary kapyn man ero imero'po ta.

Amy po'po pai amy aitopo emery mero'po ta amy me terapa oty man, iwara pa'poro ero imero'po okapy'pa iwaito'me. Moro wara oty ta, mo'karon amykon terapa kari'na ajomato'me enapa irupa man. Pa'poro aitopo tanokon waitome asewara pai. Amykon terapa imero'san wokapyry kapyn te man ero e'popo'po imero'po okapy'pa iwaitome.

3.Amy po'po pai anukuty'pa mandon o'to tauropo me moro imero'po wairy.

Moro imero'po enepory man onewara iwairy, irupyn me ukuto'me, iwara pa'poro kari'na poritory aroto'me irupa, pa'poro asewara aitome, asewara enetoko'me, iwara ipororo, tamyikapore oty wokato'me, iwara pa'poro kari'na waitome auranano ta, iwara irupyn me aitopo undymato'me, kari'na waitome asewa.